

บทที่ 5

สถานภาพทางสังคมของผู้หญิงที่ทำงานรับเหมาช่วง

การกล่าวถึงสถานภาพทางสังคมของผู้หญิงที่ทำงานรับเหมาช่วง จำเป็นที่จะต้องพิจารณาสถานะของผู้หญิงอย่างจำแนกแยกแยะ ไม่ว่าจะเป็นมิติของการจัดลำดับชั้นแรงงาน เช่น การเป็นเจ้าของกิจการ เป็นลูกจ้าง เป็นเด็กฝึกงาน เป็นต้น บทบาทของผู้หญิงแต่ละช่วงวัย ในครอบครัว บริบททางสังคมวัฒนธรรม และการมองผู้หญิงในมิติที่เป็นผู้ผลิตและผลิตซ้ำ ด้วยเหตุนี้บุคคล ๆ หนึ่งจึงสามารถปรากฏอยู่ในที่ทางต่าง ๆ มากกว่าหนึ่งมิติ ทั้งนี้เพราะในชีวิตประจำวันบุคคลแต่ละคนมีโอกาเข้าไปเกี่ยวข้องกับอยู่กับกิจกรรมหลากหลายประเภทอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจ กิจกรรมทางสังคม และกิจกรรมทางการเมือง ผู้หญิงที่ทำงานรับเหมาช่วงจึงมีความแตกต่างหลากหลาย และมีเงื่อนไขเฉพาะตัวแตกต่างกัน สถานภาพของพวกเธอในที่ทางต่าง ๆ จึงปรากฏออกมาไม่เหมือนกัน

นิวัตติ (2540) กล่าวถึงงานศึกษาเกี่ยวกับสถานภาพของผู้หญิงทางภาคเหนือที่ผ่านมาว่าได้นำเสนอสถานภาพของผู้หญิงในฐานะที่เป็นลูกสาวโดยมองผ่านโครงสร้างอำนาจของระบบความเชื่อเรื่องผีปู่ย่าและได้ข้อสรุปแยกออกเป็นสองแนวทางคือ แนวทางแรก Turton (1972) และ Mougne (1981) มีความเห็นว่าความเชื่อเรื่องผีปู่ย่าเป็นภาพสะท้อนของการสร้างกลไกในการควบคุมแรงงานผ่านทางการแต่งงานของลูกสาว โดยดูได้จากการมีกฎระเบียบที่เข้มงวดเกี่ยวกับการควบคุมพฤติกรรมทางเพศก่อนการแต่งงานเพื่อรับประกันความมั่นใจของสมาชิกในครอบครัวได้ว่าลูกสาวจะสามารถหาควาญงานที่ดีให้แก่ครอบครัวได้ ขณะเดียวกันเขาก็ยกความเห็นของ Chayan (1984) มาเสริมความเห็นของนักวิชาการทั้งสองท่านว่า ภายใต้กลไกของผีปู่ย่า ในเรื่องการแต่งงานพ่อแม่ก็จะมั่นใจได้ว่า สามารถใช้ลูกสาวในฐานะปัจจัยการผลิตเพื่อแสวงหาความมั่นคง และความเป็นปึกแผ่นทางเศรษฐกิจ เพื่อสร้างฐานะใหม่ทางสังคม เพื่อรวบรวมและขยายความสัมพันธ์เชิงอำนาจของครอบครัว พร้อมกับยกความเห็นของ Potter (2526) มาย้ำอีกว่า เป็นการนำเอาแรงงานใหม่เข้ามาเสริมอำนาจให้กับพ่อตา ซึ่งพ่อตาเองก็คือผู้ชายที่เป็นลูกเขยมาก่อนเหมือนกัน (นิวัตติ 2540: 9-11) ซึ่งในงานเขียนของวารุณี (2538) ได้นำเสนอไปในทางเดียวกันว่าไม่มีสิ่งใด หรือกระบวนการใด ที่แสดงให้เห็นว่าความเชื่อเรื่องผีปู่ย่าบ่งบอกถึงสถานภาพที่สูงของผู้หญิง (วารุณี 2538: 6)

นิวัตติสรุปว่าการแต่งงานรูปแบบนี้เท่ากับเป็นการนำเอาแรงงานชายเข้ามาช่วยลดภาระงาน และเสริมอำนาจให้พ่อตา สะท้อนให้เห็นรูปแบบของการจัดวางกลไกเพื่อการจัดการแรงงานหญิงชายที่เป็นรูปแบบหนึ่งของการแบ่งงานตามเพศและอายุ นิวัตติวิจารณ์ว่าการพิจารณา

สถานภาพของลูกสาวจากโครงสร้างอำนาจในการควบคุมและจัดการของพ่อแม่และผู้อาวุโส เป็นการพิจารณาจากเพียงด้านเดียว ควรจะมองจากด้านของลูกสาวซึ่งเป็นผู้ถูกจัดการด้วย เช่นในกรณีที่ลูกสาวไม่ปฏิบัติตามกฎและอาจมองว่าเป็นการพยายามมีส่วนในการต่อรองและจัดการเรื่องเพศของตนเอง และยังจะช่วยให้เกิดการมองภาพกลไกทางอุดมการณ์ในลักษณะที่มีการเคลื่อนไหว

แนวทางที่สอง เป็นความเห็นของยศ (2535) ที่มีมุมมองในทางกลับกัน และมองผ่านบทบาทฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้หญิงในบริบทของสังคมไทย ซึ่งเขามีความเห็นว่าการที่ผู้หญิงทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่กับผู้ชายในสังคมเกษตรกรรม มีบทบาทสำคัญในการค้าขายและกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่น ๆ ย่อมทำให้ผู้หญิงมีสถานภาพสูงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นอกจากนั้นระบบเครือญาติของไทยยังให้ความสำคัญกับการนับญาติข้างแม่ การนับถือพี่ยาย เช่นในสังคมไทยภาคเหนือ ตลอดจนการที่คนไทยนิยมให้ฝ่ายชายย้ายเข้ามาอยู่กับครอบครัวฝ่ายหญิงภายหลังการแต่งงานย่อมทำให้ผู้หญิงมีสถานะมั่นคง ยากต่อการเอารัดเอาเปรียบ (ยศ 2535: 120) ยศยังวิจารณ์ในทัศนะเรื่องผู้หญิงในสังคมไทยอีกว่า การทำงานวิชาการที่ศึกษาเรื่องผู้หญิงปรากฏออกมาในด้านลบอยู่เสมอ อาจเป็นเพราะงานเหล่านี้ มิได้ให้ความสำคัญอย่างจริงจังกับการแบ่งแยกชนชั้นของสังคมไทยในอดีตจวบจนถึงปัจจุบัน ตลอดจนความแตกต่างของบรรทัดฐานทางสังคมและแบบแผนพฤติกรรมระหว่างผู้หญิงชาวบ้านทั่วไป ซึ่งมีสิทธิเสรีภาพค่อนข้างเท่าเทียมกับผู้ชาย กับ ผู้หญิงชั้นสูง ซึ่งถูกแบ่งแยกออกจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างเด็ดขาด และถูกบังคับให้ยึดติดกับอุดมการณ์กุลสตรี การรักษานวลสงวนตัว การเป็นแม่บ้านแม่เรือน และการใช้ชีวิตเพียงเพื่อปรนนิบัติรับใช้เขาออกเอาใจสามีเท่านั้น (อ้างแล้ว : 121) แม้ว่าอำนาจที่เป็นทางการจะดูเหมือนว่าอยู่ในมือของผู้เป็นพ่อหรือผู้ชายที่เป็นหัวหน้าครัวเรือน แต่ความเป็นปึกแผ่นของเครือญาติฝ่ายหญิงทำให้บทบาทฐานะของผู้หญิงมีความเข้มแข็ง และมีหลักประกันที่แน่นอนชัดเจน อย่างไรก็ตามในช่วงสิบกว่าปีที่ผ่านมาการแพร่สะพัดของวัฒนธรรมตะวันตกและอคติต่อเพศหญิง ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของสังคมตะวันตกเข้ามาโดยผ่านสื่อต่าง ๆ การขยายตัวของอำนาจรัฐ และอุดมการณ์อำนาจของชนชั้นสูงที่ยึดมั่นในคตินิยมแบบ “ชายเป็นใหญ่” รูปแบบการแต่งงานที่เปลี่ยนแปลง รวมทั้งการที่ผู้หญิงเริ่มออกจากชุมชนเพื่อไปทำงานตามเมืองใหญ่ ๆ เพิ่มขึ้น ได้ส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อกลุ่มครัวเรือนแบบมาตุพงศ์ และบทบาทฐานะของผู้หญิงที่เคยเป็นแกนกลางของครอบครัวและเครือญาติ (อ้างแล้ว : 210)

นอกจากนี้ยังได้เสนอในบทความว่า “การแบ่งแยกทางเพศและการผูกขาดอำนาจ : ธรรมชาติหรือวัฒนธรรม” ในตอนท้ายและบทสรุปว่า “อำนาจและสถานภาพที่สูงกว่าจะตกอยู่ใน

มือของผู้ที่สามารถควบคุมปัจจัยการผลิต และการแบ่งปันผลผลิตที่มีความจำเป็นและมีคุณค่าสูง... ถ้าเรานำบทเรียนที่ได้รับจากการศึกษาสังคมแบบล่าสัตว์ และเก็บหาอาหารมาประยุกต์ใช้กับสังคมเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม เราพอที่จะคาดคะเนได้ว่าถึงแม้ว่าในปัจจุบันผู้หญิงจะมีบทบาทในทางเศรษฐกิจมากขึ้น หรือพูดง่าย ๆ ว่าทำงานนอกบ้านเพิ่มมากขึ้น แต่ตราบดีที่ผู้หญิงยังคงใช้รายได้ส่วนใหญ่ไปกับการใช้จ่ายภายในครอบครัว อำนาจและการมีสิทธิในสังคมก็ยังมีน้อยอยู่ตามเดิม สถานภาพของผู้หญิงจะสูงขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ รายได้หรือผลผลิตของผู้หญิงถูกนำไปใช้ในทางที่ก่อให้เกิดดอกผล ก่อให้เกิดพันธะทางสังคมนั่นก็คือ “การลงทุน” ในรูปแบบหนึ่ง... งานที่ไม่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงมีบทบาทในการควบคุมทรัพยากรที่มีค่า ก็ย่อมไม่เปิดโอกาสให้เธอเลื่อนสถานภาพทางสังคมได้... (ยศ 2528: 84)

ตามกรอบคิดในการตรวจสอบสถานภาพของผู้หญิง มีแนวทางการพิจารณาหลายด้าน เช่นอำนาจในการตัดสินใจของผู้หญิง (คูวารูนิ 2542: 34) บทบาททางเพศและสิทธิอำนาจในการเข้าถึงและจัดการทรัพยากร (Moore 1988 : 54-56) การสร้างพันธะทางสังคมจากผลผลิตที่ได้ (ยศ 2528: อ้างแล้ว) นอกจากนั้นการเจรจาระหว่างสมาชิกในครัวเรือนยังบ่งบอกถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แสดงถึงกระบวนการสอดแทรกอิทธิพลทางความคิดเพื่อให้เกิดผลไปในทางที่ตนเองต้องการเสมอ (ดูในบัวพันธ์ 2542: 66) ดังนั้นการพิจารณาสถานภาพของผู้หญิงในครัวเรือนจึงไม่อาจพิจารณาเพียงอำนาจในระดับโครงสร้างที่ถูกกำหนดเอาไว้แล้ว เนื่องจากจะได้ภาพที่ตายตัวและเป็นการเพิกเฉยต่อเงื่อนไขทางสังคมด้านอื่น ๆ ที่เป็นตัวแปรสำคัญ

ดังนั้นผู้ศึกษาจึงเลือกยึดแนวทางที่มองบทบาททางการผลิตของผู้หญิงเป็นหลัก เนื่องจากผู้หญิงในสังคมไทยโดยทั่วไปมีฐานะเป็นผู้ผลิตที่สำคัญ ในบริบทของพื้นที่ศึกษา มีระบบการผลิตทั้งในภาคเกษตรและการผลิตนอกภาคเกษตร ซึ่งในการผลิตแต่ละระบบผู้หญิงจะมีที่ทางของตนเองแตกต่างกันออกไป โดยขึ้นอยู่กับ สถานะของตนเองในครอบครัว สถานะของตนเองในการผลิตของระบบทุนนิยมและการผลิตที่ไม่ใช่ทุนนิยม และสถานะของตนเองในเชิงอุดมการณ์ กลุ่มผู้หญิงที่จะทำการวิเคราะห์สถานภาพในที่นี้เป็นผู้หญิงที่รับจ้างทำงานตัดเย็บเสื้อผ้าในระบบระบบเหมาช่วง ซึ่งพวกเธอแต่ละคนล้วนมีบทบาทในการผลิตทั้งในไร่นาและในการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมซ่อนทับอยู่ภายในตัวคนเดียวกัน

1 สถานภาพทางสังคมของผู้หญิงในการผลิตของเศรษฐกิจสองระบบ

กว่าสี่สิบปีที่ชุมชนแห่งนี้มีการผนวกกระบวนเศรษฐกิจนอกภาคเกษตรเข้ามาเป็นการผลิตที่สำคัญและสำคัญมากขึ้นเรื่อย ๆ ในปัจจุบัน ผู้หญิงที่เคยเคยบำเคียงไหล่ทำการผลิตในไร่

นำร่วมกับผู้ชายเสมอมา ปัจจุบันได้กลายมาเป็นเพียงแรงงานเสริมในไร่ นา ขณะเดียวกันพวกเธอก็ถูกผลักดันให้เข้าไปอยู่ในกลุ่มแรงงานชายขอบของระบบอุตสาหกรรม นั่นคือการเป็นแรงงานในระบบรับเหมาช่วง กระนั้นก็ตามแม้จะดูเหมือนว่าพวกเธอต่างพากันตกอยู่ในสถานภาพต่ำลง แต่การเปลี่ยนแปลงในเหล่านักรบตาผู้ชายก็มีเช่นกัน การผลิตในภาคเกษตรที่ส่งให้ผู้ชายมีความทะนงองอาจและเป็นแรงงานที่สำคัญครั้งในอดีต ปัจจุบันไม่ใช่ผู้ชายทุกคนจะสามารถเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงทำการผลิตได้ พวกเขาโดนอิทธิพลของระบบการทำงานที่ดึงเวลาอยู่ในหมู่บ้านออกไป ทำให้พวกเขาต้องจัดสรรเวลาใหม่ (เช่นเดียวกันกับผู้หญิงที่ทำงานอยู่ในหมู่บ้านตลอด) ให้สอดคล้องกับการผลิตทั้งในหมู่บ้านและการผลิตนอกหมู่บ้าน

กลุ่มเป้าหมายของกรณีศึกษา เป็นกลุ่มผู้หญิงที่มีบทบาทเป็นผู้ผลิตของระบบเศรษฐกิจทั้งในระบบรับเหมาช่วงและทำเกษตรกรรมควบคู่กันไป พวกเธอเป็นทั้งหญิงโสด และผู้หญิงที่แต่งงานแล้ว ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มที่เป็นผู้ประกอบการ เป็นผู้รับจ้างที่สังกัดอยู่ในกลุ่มรับเหมาช่วงกลุ่มที่หนึ่ง (กลุ่มของนางสมร) และกลุ่มที่สอง (กลุ่มของนางรำเพย) และบางส่วนเป็นช่างเย็บอิสระที่รับงานมาทำตามบ้านของตนเองจากต้นสาย ดังนั้น ข้อแตกต่างที่เป็นเงื่อนไขของสถานภาพของผู้หญิงเหล่านี้จึงขึ้นอยู่กับบทบาทในครอบครัว และบทบาทในฐานะที่เป็นผู้ผลิตสินค้าที่มีลักษณะการทำงานแตกต่างกัน นอกจากนี้บทบาทที่หลากหลายยังสะท้อนให้เห็นสำนึกของความเป็นผู้หญิงที่แตกต่างกันอีกด้วย

เนื่องจากการเป็นผู้ผลิตที่มีสองระบบเศรษฐกิจซ้อนทับอยู่ในตัวผู้หญิงคนเดียวกัน ผู้ศึกษาจึงใคร่นำเสนอโดยการแบ่งการพิจารณาสถานภาพของพวกเธอออกเป็นสองส่วนคือ สถานภาพในการเป็นผู้ผลิตในไร่ นา และสถานภาพในการเป็นผู้ผลิตในระบบรับเหมาช่วง

1.1 สถานภาพทางสังคมของผู้หญิงในฐานะผู้ผลิตในไร่ นา

สถานภาพของผู้หญิงที่แต่งงานแล้วกับผู้หญิงโสด ในฐานะที่เป็นผู้ผลิตในไร่ นาจะแตกต่างกัน กล่าวคือผู้หญิงที่แต่งงานแล้วจะมีฐานะและบทบาทสูงกว่าผู้หญิงโสด เนื่องจากการแต่งงานได้ช่วยให้พวกเธอหลุดออกมาจากฐานะของการเป็นทรัพยากรการผลิต (แรงงาน) ของครอบครัว ที่อยู่ภายใต้อำนาจของผู้ชายและอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ (ผู้มีอำนาจสูงสุดและครอบงำหญิงโสดเอาไว้ให้มีฐานะต่ำในครอบครัวในที่นี่คือพ่อ) และความเท่าเทียมระหว่างสามีภรรยา จะถูกสะท้อนออกมาจากการเป็นเจ้าของที่ดินทำกินของทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชายประการหนึ่ง ประการต่อมาคือบทบาทในการผลิตของผู้หญิงแม้ว่าในปัจจุบันจะถูกผลักดันออกมาเป็นเพียงแรงงานเสริมในไร่ นาแล้วก็ตาม แต่อำนาจในการตัดสินใจที่จะผลิตข้าวหรือไม่ผลิตข้าวอย่างไม่

เป็นทางการยังคงมีอยู่ ซึ่งมีที่มาจากสิทธิอำนาจในการควบคุมการเงินของครอบครัว (ส่วนหนึ่งคือเงินที่ใช้ลงทุนทำนา) และจากการเป็นผู้มีบทบาทในการระดมแรงงานในช่วงที่การทำนาต้องการแรงงานอย่างเข้มข้น ทำให้สถานภาพของผู้หญิงที่แต่งงานแล้วในไร่นายังคงมีอยู่สูง ตรงกันข้ามกับสถานภาพของผู้หญิงโสดที่มีบทบาทอยู่ภายใต้อำนาจของระบบอาวุโส

ก. ที่ทางของผู้หญิงที่แต่งงานแล้วในไร่นา

งานในไร่นาเป็นงานที่สร้างข้อผูกมัดให้แรงงานอยู่ในชุมชนเป็นเวลาหลายเดือนของแต่ละปี แม้ว่าแรงงานเพศชายในที่นี้คือพ่อบ้านจะมีบทบาทในการทำงานรับจ้างนอกหมู่บ้านสูง แต่ระบบการจ้างงานเช่นงานก่อสร้างก็ไม่ได้ถึงเวลาส่วนนี้ไปเสียหมด งานก่อสร้างจะมีชุกมากในหน้าแล้ง และจะเบาบางลงในฤดูทำนาเนื่องจากเป็นประเพณีการสร้างบ้านของทางภาคเหนือ ที่จะไม่สร้างบ้านในช่วงทำการผลิต มีการยกเว้นบ้างในระหว่างปีที่เศรษฐกิจกำลังเติบโตที่แรงงานรับจ้างนอกภาคเกษตรเหล่านี้เลือกที่จะลดการผลิตในไร่นาลง และดักตวงรายได้จากการทำงานรับจ้างแทน ในขณะที่ผู้หญิงต่างก็ทำงานเย็บผ้าในหมู่บ้านกันอย่างหนัก แม้ว่าพวกเธอจะกล่าวกันว่าการทำงานในหมู่บ้านจะช่วยให้เธอได้มีเวลาดูแลบ้านเรือน และลูกเล็ก ๆ ไปในตัวได้อย่างดี รวมทั้งสามารถปลีกตัวไปร่วมงานบุญประเพณีในหมู่บ้านได้ แต่พวกเธอก็ไม่อาจเป็นแรงงานหลักในไร่นาดังเช่นที่คนรุ่นแม่ รุ่นยายเคยเป็นมาในอดีต พ่อเผ่าวัยเจ็ดสิบเก้ากล่าวกับผู้ศึกษาว่า สมัยที่ยังรุ่นหนุ่มการทำงานจะทำร่วมกับภรรยาทุกอย่าง แม้แต่การไปเอน้ำเข้านาในตอนกลางคืนสามีและภรรยาก็จะไปด้วยกัน ซึ่งมีญาติ ๆ ที่ทำนาในแปลงใกล้เคียงไปช่วยกันด้วย กระนั้นก็ดีความสามารถในการควบคุมและจัดการทรัพยากรนอกครัวเรือนของผู้ชายที่เป็นผู้นำชุมชน เช่นผู้ดูแลเหมืองฝาย หรือแก่งฝาย ก็จะมีมากกว่าผู้ชายทั่ว ๆ ไป กล่าวคือ แก่งฝายจะได้รับสิทธิพิเศษในการระดมแรงงานเพื่อการขุดรอกลำเหมืองในที่นาของตนบนพื้นที่ 30 ไร่ หากแก่งฝายมีที่นาไม่ถึง 30 ไร่ เขาก็สามารถยกสิทธิพิเศษนี้แจกจ่ายให้กับครัวเรือนของญาติพี่น้องคนอื่น ๆ ได้จนครบ ส่วนคนที่มิได้ตำแหน่งรองลงไปเช่นผู้ช่วยแก่งฝาย ก็จะได้รับสิทธิการระดมแรงงานลดหลั่นลงตามตำแหน่งที่ได้รับ กฎเกณฑ์เรื่องการเป็นผู้ดูแลเหมืองฝายนี้สะท้อนให้เห็นถึงอำนาจในการจัดหาแรงงานนอกครัวเรือนของเพศชายที่เป็นผู้นำ และสถานภาพทางสังคมในขอบเขตสาธารณะที่หาได้ยากในหมู่เพศหญิง ส่วนเพศหญิงจะสามารถจัดหาทรัพยากรนอกครัวเรือนมาทำการผลิตได้ก็มักจะมาทางระบบความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ บทบาททางเศรษฐกิจของแม่บ้านในช่วงเวลาที่ไม่ได้ทำนาก็จะเป็นแม่ค้าผลิตเส้นขนมจีนไปขายยังตลาดบ้านสันกำแพง ส่วนผู้ชายถ้าไม่ออกไปทำงานรับจ้างก็จะดูแลเครื่องมือการเกษตร และวัวควายอยู่ที่บ้าน ทั้งสองเพศมีเวลาเหลือเฟือสำหรับทำการเกษตรใน แต่ละปี สิ่งสะท้อน “การทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่” ของสามีและภรรยาไม่ได้มีเพียงแค่การใช้

แรงงานของคนทั้งสองเท่านั้น แต่หมายถึงการนำอำนาจในการจัดการทรัพยากรในขอบเขตสาธารณะมาใช้ประโยชน์ด้วย ซึ่งในกรณีที่ผู้ชายเป็นผู้นำชุมชนผู้หญิงอาจจะมีสถานภาพต่ำกว่าสามี เมื่อเปรียบเทียบกับผู้หญิงที่มีสามีเป็นชาวบ้านธรรมดา

หญิงเย็บผ้าที่แต่งงานแล้วเรียกตัวเองว่าเป็น “แม่บ้าน” แม้ว่าพวกเธอจะมีบทบาทหารายได้ให้ครอบครัวก็ตาม แต่เมื่อกล่าวถึงการทำนาพวกเธอจะกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า ผู้ชายคือคนตัดสินใจว่าจะทำนาหรือไม่ทำนา เนื่องจากแรงงานหลักในการทำนาคือผู้ชาย ส่วนผู้หญิงจะเป็นคนช่วยทำในส่วนที่ไม่ใช่งานสำคัญ ส่วนผู้ชายจะเป็นหลักในการทำนาตลอดทุกขั้นตอน แม้แต่การดำนาที่มองเห็นแรงงานเพศหญิงอยู่ในไร่นามากกว่าชาย ผู้หญิงยังมองว่าตนเป็นเพียงแรงงานเสริมในบางช่วงของการผลิตเท่านั้น ผู้ชายจะเป็นหลักในขั้นตอนการผลิตที่ใช้แรงมากกว่า เช่นการไถนา ตีข้าว เกี่ยวข้าว ขนข้าวขึ้นหลอง และการไปเอาน้ำเข้านาตอนกลางคืน ผู้หญิงไปเอาน้ำเข้านาไม่ได้ “เพราะกลัวเป็นจะลักไป” เหตุผลของการเสี่ยงต่อการเสื่อมเสียทางเพศถูกนำมาเป็นข้อจำกัดของผู้หญิงในการทำนายุคปัจจุบัน แม้ว่าจะถูกผลักดันออกมาจากการเป็นแรงงานหลักในการทำนา แต่ที่มันใหม่ของผู้หญิงซึ่งอยู่นอกภาคเกษตรก็ไม่ได้ทำให้พวกเธอมีสถานภาพสำคัญต่อการผลิตแต่อย่างใด งานตัดเย็บเสื้อผ้าแบบรับเหมาช่วงที่พวกเธอทำอยู่ ไม่ได้สร้างโอกาสให้พวกเธอมีความก้าวหน้าทางอาชีพ และด้วยเหตุที่เป็นแรงงานในขั้นตอนสุดท้ายของการผลิต ค่าแรงงานของพวกเธอจึงเหลือเพียงเป็นค่าอาหารในแต่ละวันของครอบครัวเท่านั้น ส่วนค่าแรงงานของสามีที่ได้เป็นกอบเป็นกำในแต่ละวันจึงจะเป็นเงินออมของครอบครัว ครอบครัวที่สามีทำงานประจำได้รับเงินเป็นรายเดือนจะเป็นครอบครัวที่มีเสถียรภาพทางการเงินมากกว่าเมื่อเทียบกับครอบครัวที่สามีเป็นแรงงานรับจ้างรายวัน เห็นได้ชัดเจนในช่วงที่เศรษฐกิจตกต่ำอย่างหนักในช่วงปี 2540 - 2542 สามีที่เป็นแรงงานรับจ้างเหล่านี้ไม่สามารถหาเงินออมให้กับครอบครัวได้ รายได้ที่ใช้จ่ายกันตลอดสองปีที่ผ่านมาเป็นรายได้จากงานรับจ้างของภรรยาเท่านั้น สามีที่ตกงานจะพยายามทำการผลิตในภาคเกษตรเป็นทางออกเช่นการปลูกถั่วลิสง ซึ่งใช้น้ำน้อยและไม่ต้องการแรงงานมากเหมือนทำนา บางรายที่สามารถสูบน้ำบาดาลในที่นามาทำการเพาะปลูกได้ก็จะทดลองปลูกข้าวนาปรัง ซึ่งการผลิตประเภทหลังนี้ไม่เคยปรากฏมาก่อนในชุมชน กระนั้นความพยายามของสามีที่จะหาทางออกให้ตนเองและครอบครัวยามขัดสน ก็ยังต้องปรึกษาความเห็นของภรรยา ก่อน แม้ว่าภรรยาจะไม่ค่อยเห็นด้วยนักเนื่องจากไม่เคยมีประสบการณ์ในการทำนาปรัง และแม้ว่าเธอจะไม่ได้มีส่วนร่วมในการผลิตข้าวนาปรังนี้เนื่องจากยังมียานตัดเย็บเสื้อผ้าของกลุ่มที่เริ่มประดิษฐ์เข้ามาในช่วงหน้าแล้ง รวมทั้งราคาข้าวในปี 2542 ตกต่ำอย่างมาก แต่ในฐานะของผู้ที่ควบคุมจัดการการเงินของครอบครัว เธอจึงมีบทบาทในการเจรจากับสามีถึงเรื่องดังกล่าว เมื่อได้

รับการยินยอมจากภรรยา ผู้เป็นสามีจึงร่วมกับญาติที่ตงงานอีกสี่รายและมีที่นาอยู่ติด ๆ กัน “ทดลอง” ทำนาปรัง โดยเน้นหลักใช้ทุนต่ำที่สุด ใช้แรงงานที่มีอยู่ให้มากที่สุด บทบาทของการทำนาปรังของเพศชายในปรากฏการณ์ดังกล่าวจึงเป็นการปรับตัวของพ่อบ้าน ที่พยายามรักษาบทบาทของการเป็นคนหาเลี้ยงครอบครัวเอาไว้ และในกระบวนการตัดสินใจที่จะทำนาปรังผู้เป็นภรรยาจะมีสิทธิที่จะออกความเห็น และกำหนดทิศทางของการทำนาปรังร่วมกับสามีด้วย

การจัดสรรเวลาของสามีในการทำงานนอกชุมชนมีส่วนสำคัญต่อการเป็น “ผู้ตัดสินใจ” ในการผลิตภาคการเกษตร กล่าวคือโดยส่วนใหญ่สามีที่ทำงานรับจ้างรายวันไม่ว่าจะทำงานก่อสร้าง หรืองานแกะสลักไม้ จะเป็นกลุ่มที่สามารถจัดสรรเวลามาทำการผลิตในไร่นาได้ดีที่สุด ด้วยเหตุที่งานดังกล่าวเป็นงานที่ใช้เวลาตามความยืดหยุ่นของฤดูกาลผลิต บทบาทของเพศชายในการเป็นแรงงานหลักและเป็นผู้ตัดสินใจในการทำนาจึงเข้มข้นที่สุดในกลุ่มนี้ ส่วนกลุ่มที่ทำงานนอกชุมชนและมีเวลาการทำงานแน่นอน เช่นสามีที่เป็นลูกจ้างในสำนักงานเทศบาล ทำงานขับรถรับส่งนักเรียน เป็นลูกจ้างร้านค้าในตัวเมืองเชียงใหม่ เป็นนายช่างลูกจ้างประจำของบริษัทรับเหมาก่อสร้าง เป็นต้น ถ้าไม่สามารถหยุดงาน หรือลาพักร้อนมาทำนาได้ ทางเลือกในการตัดสินใจของผู้เป็นสามีคือจะทำนา หรือไม่ทำนา หากสามีตัดสินใจว่าจะไม่ทำนาครอบครัวนั้นอาจเปลี่ยนรูปแบบการใช้ที่ดินเป็นการให้คนอื่นเช่าทำ หรืออาจหาช่องทางขายที่นาไปเลย แต่มีกรณีพิเศษเช่นกัน ที่สามีไม่สามารถจัดสรรเวลาทำนาได้ และภรรยาก็เห็นว่าตนสามารถเป็นหลักในการผลิต ผู้เป็นภรรยาก็จะสวมบทบาทเป็นผู้ตัดสินใจและจัดการการผลิตในไร่นาเสียเอง

ด้วยเหตุที่กล่าวมา ที่ทางของผู้หญิงที่เป็นภรรยาส่วนที่เป็นการผลิตในไร่นาจึงมีสภาพเป็นแรงงานเสริม แต่ถ้าแรงงานหลักสละสิทธิ์ในที่ดินด้วยสาเหตุเรื่องเวลา ผู้หญิงก็สามารถก้าวขึ้นมาเป็นผู้ผลิตหลักและตัดสินใจแทนได้ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพวกเธอจะกลายมาเป็นแรงงานเสริมในไร่นาในปัจจุบัน แต่อำนาจในการตัดสินใจและการจัดการการเงินของครอบครัวยังคงครอบคลุมถึงบทบาทในการร่วมตัดสินใจทำการผลิตในไร่นาด้วย จึงยังไม่สามารถกล่าวในที่นี้ได้อย่างเต็มปากว่าสถานภาพในครอบครัวของพวกเธอตกต่ำลงเมื่อเทียบกับสามี

สำนึกของการเป็นบุคคลสำคัญในการรักษาครอบครัวให้อยู่รอดได้ ผังแนบอยู่ในตัวของผู้หญิงเหล่านี้เสมอ เมื่อถามว่าใครเป็นคนหาเลี้ยงครอบครัวพวกเธอจะตอบว่า “ทั้งสองคนช่วยกัน” และเมื่อถามต่อไปว่าระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย ใครมีความสำคัญต่อการอยู่รอดของครอบครัวมากกว่ากัน พวกเธอยืนยันว่า “เท่ากัน” คำตอบเหล่านี้สามารถยืนยันได้จากประสบการณ์ในการทำงานเลี้ยงชีพตลอดชีวิตของพวกเธอ จากการนั่งจับกลุ่มพูดคุยระหว่างพักทำงานเย็บผ้า หญิงเย็บผ้าเหล่านี้กล่าวว่า พวกเธอเริ่มต้นหาเลี้ยงชีพของตนเองตั้งแต่เรียนจบชั้น

ประถม โดยเริ่มจากการทำงานรับจ้างในไร่ในนาทั่วไป ทำงานในโรงบ่มใบยาสูบ งานแกะสลักไม้ งานก่อสร้าง จนกระทั่งถึงงานเย็บผ้าในรุ่นสาว เธอกล่าวเปรียบเทียบกับคนรุ่นใหม่ซึ่งเป็นรุ่นลูกของพวกเธอว่า การเลี้ยงลูกของพ่อแม่รุ่นเธอกับรุ่นก่อนนั้นแตกต่างกันมาก พวกเธอถูกฝึกให้ช่วยเหลือตนเองได้ตั้งแต่วัยเด็ก ขณะที่คนรุ่นลูกของเธอและพวกที่เรียนหนังสือระดับมัธยมและปริญญาตรีจะต้องพึ่งพาพ่อแม่เป็นระยะเวลายาวนาน และไม่มีอะไรมารับประกันได้ว่าคนที่เรียนหนังสือสูงกว่าพวกเธอในปัจจุบันจะสามารถหาเลี้ยงตัวเองได้ตลอดรอดฝั่ง และเมื่อใดจะเป็นที่พึ่งของพ่อแม่ได้ การทำงานตั้งแต่วัยเยาว์สร้างสำนึกของการพึ่งพาตนเองแก่พวกเธอ แม้ว่ารายได้ในแต่ละวันของพวกเธอจะต่ำกว่าสามีแต่ก็ไม่ได้หมายความว่าคุณค่าในตัวเธอจะต่ำกว่า หากเธอแต่ให้สามีหาเลี้ยงครอบครัวอย่างเดียวก็รู้สึกไม่สบายใจ “กลัวเป็นจะว่ารอกินด้วยเป็นบ่ตาย” และความเป็นจริงก็คือลำพังรายได้ของสามีคนเดียวนั้นไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในครอบครัว เมื่อใดที่เงินในครอบครัวมีจำกัด พวกเธอก็ต้องคิดหาทางจัดการให้จ่ายน้อยที่สุด และพยายามหาเงินจากส่วนอื่น ๆ มาสมทบให้เพียงพอ เช่นจากการหยิบยืมญาติสนิท และการเล่นแชร์ โดยเฉพาะยามที่ครอบครัวต้องการเงินลงทุนทำนา หรือเสียค่าเทอมให้ลูก บางครั้งพวกเธอก็จะตั้งความหวังกับการเล่นหวยใต้ดิน ซึ่งในแต่ละเดือนรายได้จากการรับจ้างเย็บผ้าของพวกเธอจะต้องถูกจ่ายไปในการนี้มากบ้าง น้อยบ้างตามกำลังของแต่ละคน

ข. ที่ทางของลูกสาวในการผลิตในไร่ในนา

หญิงเย็บผ้าที่เป็นลูกสาวกับการผลิตในไร่ในนา ดูเหมือนว่าจะไม่มีบทบาทซับซ้อนเหมือนกับหญิงเย็บผ้าที่แต่งงานแล้ว พวกเธอเป็นเสมือนแรงงานในครอบครัวที่ทำงานร่วมกับพ่อ (บางครั้งมีแม่ร่วมด้วย) จากกรณีศึกษาหญิงเย็บผ้าที่เป็นโสดจำนวนสามราย จะอยู่อาศัยในครอบครัวที่มีพ่อเป็นแรงงานหลักและเป็นผู้ตัดสินใจในการทำนา และไม่มีเพศชายที่เป็น “ควายงาน” ของครอบครัว ข้อแตกต่างของลูกสาวของทั้งสามครอบครัวก็คือ การเป็นลูกสาวในครัวเรือนชาวนาต่างฐานะ ต่างเงื่อนไข

รายแรกเป็นลูกสาวในครัวเรือนชาวนาฐานะค่อนข้างดี และมีรายได้หลักจากการทำนาบนที่ดินของตนเองและของญาติฝ่ายภรรยา รวมจำนวน 10 กว่าไร่ ในการผลิตข้าวของแต่ละปี ครอบครัวนี้จะจัดสรรที่ดินทำการผลิตข้าวไว้สองประเภท คือข้าวเหนียวสำหรับบริโภค และข้าวเจ้าสำหรับขายเป็นรายได้ การทำนาของผู้เป็นพ่อของครัวเรือนนี้คือการทำนาเพื่อบริโภคสำหรับคนสามครอบครัว คือครอบครัวของตนเอง ครอบครัวของพี่เมีย และครอบครัวของน้องเมีย ซึ่งเป็นสาวโสดทั้งคู่ ดังนั้นการทำนาของ “พ่อ” จึงมีความสำคัญต่อความอยู่รอดของคนถึงสาม

ครอบครัว ขณะที่ลูกสาวของพ่อนี้เป็นแรงงานเสริมในการดำนาและขนข้าว ร่วมกับแม่และพี่สาว น้องสาวของแม่ ผลผลิตและรายได้จากการทำนาจะถูกแบ่งสรรออกเป็นสามส่วนตามจำนวนเจ้าของที่ดินที่ร่วมกันทำการผลิต นอกจากนี้ผู้เป็นพ่อจะต้องการแรงงานเพศชายมาช่วยไถ โดยใช้แรงงานของลูกชายที่ออกเรือนไปแล้วมาช่วยงาน

ลูกสาวรายที่สองอยู่ในครอบครัวที่มีฐานะปานกลางแต่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง และมีแต่ลูกสาว ผู้เป็นพ่อไม่สามารถทำงานหนักได้เนื่องจากปัญหาสุขภาพ กระนั้นเธอยังบอกว่าผู้เป็นพ่อจะเป็นหัวหน้าครอบครัวและมีอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับการทำนา เนื่องจากพ่อจะมีเวลาสำหรับการนี้มากที่สุด และตัวเธอเองนั้นก็ไม่ชอบการทำงานในไร่นาเพราะเป็นงานหนัก ผู้เป็นแม่จะมีรายได้หลักจากการรับจ้างทอผ้าให้กับบริษัทที่ผลิตผ้าทอพื้นเมืองขายซึ่งตั้งอยู่ปากทางเข้าหมู่บ้าน เธอจะไม่มีเวลาที่จะมาเป็นแรงงานในไร่นาพร้อมกับสามี ผู้เป็นพ่อจึงอาศัยทำนาเช่าเพื่อผลิตข้าวไว้บริโภคร่วมกับครอบครัวของลูกสาวที่แยกครอบครัวไปแล้ว โดยอาศัยแรงงานของลูกชายช่วยไถ และลูกสาวทั้งที่ยังโสดและแต่งงานแล้วช่วยในการดำนา การจัดการการเงินของครอบครัว ผู้เป็นแม่จะมีหน้าที่หลัก และบางครั้งอาจอาศัยลูกสาวที่ยังโสดนี้เป็นผู้ช่วย เนื่องจากครอบครัวนี้มีเพียงลูกสาวและผู้เป็นแม่เท่านั้นที่มีรายได้เป็นตัวเงิน ภาระในการทำงานบ้านจะตกอยู่ที่ลูกสาวอย่างเต็มที่ เนื่องจากผู้เป็นแม่ทำงานนอกบ้าน รายได้จากการรับจ้างเย็บผ้าบางส่วนของลูกสาวจะมอบให้แก่แม่เพื่อนำมาเป็นค่าใช้จ่ายในบ้าน

ลูกสาวรายที่สามอยู่ในครอบครัวชาวนาฐานะค่อนข้างยากจน มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองจำนวนสามงาน แรงงานหลักในไร่นาจของครอบครัวมีเพียงพ่อและตัวเธอ ในบรรดาลูกสาวของทั้งสามครอบครัวนี้ มีเธอเท่านั้นที่เป็นแรงงานหลักที่ทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่ร่วมกับพ่อของเธออย่างชัดเจนกว่าลูกสาวสองครอบครัวแรก และในเวลาที่ครอบครัวของเธอจะต้องไปช่วยงานในไร่นาจของครอบครัวอื่นเป็นการตอบแทนผู้เป็นลูกสาวของครอบครัวนี้จะเป็นคนไปช่วยงาน รวมทั้งการจัดการด้านการเงินเพื่อทำการผลิตข้าวที่เธอรับหน้าที่แทนแม่ แม่ของเธอไม่สามารถทำนาได้อีกต่อไปเนื่องจากชราภาพแล้ว แต่พ่อของเธอยังสุขภาพแข็งแรงดี การรับบทบาทแทนแม่ของลูกสาวในครอบครัวนี้บ่งบอกถึงการเป็นกำลังสำคัญทั้งด้านการผลิตในไร่นาจ และการดูแลเรื่องทางการเงินของครอบครัวซึ่งในด้านการเงินนี้ เธออาจรับหน้าที่มาบางส่วนจากแม่ก็เป็นได้

จะเห็นว่าบทบาทของลูกสาวทั้งสามกรณีนี้เป็นเพียงแรงงานเสริมในไร่นาจ ที่ทำงานภายใต้การควบคุมจัดการการผลิตของผู้เป็นพ่อ แม้ว่าเธอจะมีบทบาทสำคัญในฐานะแรงงานหลักที่ทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่กับพ่อดังกรณีลูกสาวในครอบครัวที่สาม แต่เธอก็ยังไม่อาจได้รับการถ่ายโอนอำนาจในการจัดการด้านการเงินของครอบครัวมาจากแม่ได้ทั้งหมด และอำนาจในการ ตัด

สนใจเกี่ยวกับการทำนาจะอยู่ในมือของผู้เป็นพ่อเป็นหลัก สถานะของลูกสาวในการผลิตส่วนนี้จึงยังไม่อาจเรียกได้ว่ามีอิสระแต่จะขึ้นอยู่กับ การตัดสินใจของพ่อ

แม้ว่าภาพรวมของสถานภาพอย่างเป็นทางการของเพศหญิงในการผลิตในไร่นาปัจจุบันเป็นเพียงแรงงานเสริมเมื่อเปรียบเทียบกับเพศชาย แต่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศหญิงและเพศชายที่แต่งงานแล้วยังนับว่าอยู่ในดุลที่เท่าเทียมกัน โดยเฉพาะเมื่อสถานการณ์ทางเศรษฐกิจในปัจจุบันกระทบต่อลักษณะการทำงานรับจ้างของทั้งสองเพศ นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจในระยะเปลี่ยนผ่านทั้งเพศหญิงและเพศชายต่างก็ร่วมมือกันปรับตัวทั้งชุมชน เมื่อเปรียบเทียบกับระหว่างหญิงโสดกับหญิงที่แต่งงานแล้วจะพบว่า สถานภาพของหญิงโสดยังต่ำกว่าเพศชายเนื่องจากตกอยู่ภายใต้อุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ และระบบอาวุโสของผู้เป็นพ่อ อย่างไรก็ตามศักยภาพของเพศหญิงที่จะก้าวออกไปมีอิสระทางเศรษฐกิจยังคงมีอยู่สูง ด้วยสำนึกของการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจที่มาจากประสบการณ์การทำงาน ตั้งแต่วัยเยาว์ของเพศหญิงทั้งที่แต่งงานแล้วและหญิงโสด

1.2 สถานภาพของผู้หญิงในฐานะผู้ผลิตในระบบรับเหมาช่วง

สถานภาพของผู้หญิงที่เป็นแรงงานในระบบรับเหมาช่วงในพื้นที่ศึกษาจะอยู่ภายใต้บริบทของระบบการรับส่งงานที่แตกต่างกัน (ดูภาพที่ 1 ประกอบ, หน้า 64) ในที่นี้สามารถแบ่งระบบการรับส่งงานออกได้เป็น 4 ลักษณะคือ

ก) การรับส่งงานโดยตรงระหว่างผู้รับเหมารายย่อยในหมู่บ้านกับเจ้าของงานซึ่งเป็นร้านค้าส่งเสื้อผ้าสำเร็จรูปในตัวเมือง ตัวอย่างของการรับส่งงานลักษณะนี้คือกลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้าแบบรับเหมาช่วงกลุ่มที่ 1 ซึ่งมีเจ้าของงานเป็นร้านค้าส่งเสื้อผ้าสำเร็จรูปเพื่อนำไปขายยังตลาดในท่าบ่อ ผู้รับเหมารายย่อยจะมีสถานภาพเป็นนายจ้างซึ่งมีลูกจ้างอยู่ในสังกัด และมีบทบาทบริหารจัดการกลุ่มของตนอย่างเต็มที่

ข) การรับส่งงานระหว่างผู้รับเหมา(รายใหญ่)กับช่างบางคนในสังกัด ช่างตัดผ้าที่เป็นลูกน้องของผู้รับเหมารายใหญ่ในตัวอำเภอสันกำแพง สามารถผันตัวเองมาเป็นผู้รับเหมารายย่อยในหมู่บ้านด้วยการรับงานจากนายจ้างมาแจกจ่ายงานเย็บผ้าให้แก่ลูกน้องที่อยู่ในหมู่บ้าน ส่งผลให้ตัวเธอมีบทบาทเป็นทั้งลูกจ้างและนายจ้าง (ผู้รับเหมา) ในคราวเดียวกัน

ค) การรับส่งงานระหว่างผู้รับเหมารายใหญ่กับต้นสายในหมู่บ้าน ต้นสายในหมู่บ้านเปรียบได้กับผู้รับเหมารายย่อย ซึ่งจะเป็นผู้ที่รับงานต่อมาจากผู้รับเหมารายใหญ่ในตัวอำเภอสันกำแพงโดยตรง แต่จะแตกต่างกับผู้รับเหมารายย่อยในหมู่บ้านตรงที่ตัวเธอไม่มีลูกน้อง

ซึ่งเป็นลูกจ้างในสังกัดอย่างถาวร ผู้รับช่วงงานต่อจากเธอคือช่างเย็บผ้าอิสระที่ทำงานอยู่ตามบ้านของตนเอง และมีศัพท์เฉพาะเรียกช่างเย็บผ้าอิสระเหล่านี้ว่าลูกสาย

ง) การรับส่งงานระหว่างเจ้าของร้านขายเสื้อผ้าสำเร็จรูปในตัวเมืองกับกลุ่มผู้รับจ้างในหมู่บ้าน ตัวอย่างการรับส่งงานในลักษณะนี้คือกลุ่มรับเหมางานกลุ่มที่ 2 ช่างตัด (หัวน้ำกลุ่ม) และช่างเย็บ (ลูกน้อง) ของกลุ่มนี้มีสถานภาพเป็นเพียงแรงงานรับจ้างในสังกัดของเจ้าของงาน

จากระบบการรับส่งงาน 4 ลักษณะที่กล่าวมาช่วยให้มองเห็น “ผู้หญิง” ในบทบาทและสถานะที่แตกต่างหลากหลาย หากได้มีลักษณะเดียวกันอย่างที่เราจะเหมารวม ๆ ว่าเป็นผู้รับจ้างทำการผลิตในหมู่บ้านของตนเองเท่านั้น แต่นัยในนี้ก็คือ เรื่องของการจัดลำดับชั้นแรงงาน และทางเลือกของผู้หญิงที่จะจัดตัวเองเอาไว้ในกลุ่มแรงงานประเภทใด ตามเงื่อนไขที่มีอยู่ ในที่นี้สามารถจัดกลุ่มผู้หญิงออกเป็นสองประเภทคือ

ก. ผู้หญิงที่เป็นผู้รับจ้าง ประกอบไปด้วย

-กลุ่มแรก ช่างตัดและช่างเย็บผู้ซึ่งไม่มีอุปกรณ์การผลิตเป็นของตนเองที่เป็นแรงงานรับจ้างให้กับนายทุนเจ้าของร้านค้าส่งในตัวเมือง

-กลุ่มที่สอง ช่างเย็บผ้าและผู้ที่ทำหน้าที่อื่น ๆ ที่สังกัดเป็นลูกจ้างอยู่ในกลุ่มผู้รับเหมารายย่อยในหมู่บ้าน และ

-กลุ่มที่สาม ช่างเย็บผ้าอิสระที่มีอุปกรณ์การผลิตเป็นของตนเอง สามารถจัดหางานมาทำได้ด้วยตนเอง และจากต้นสาย

ผู้รับจ้างทั้งสามกลุ่มมีระดับของความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายในระบบการจ้างงาน ลดหลั่นกัน ภายใต้การให้คำจำกัดความที่เรียกตนเองว่า 1)แม่บ้าน 2)คนทำงาน 3)แม่บ้านและคนทำงาน การให้คำจำกัดความแก่ตนเองของผู้รับจ้างมีความเกี่ยวข้องกับสถานะของพวกเธอในครอบครัว ซึ่งผูกติดอยู่กับบทบาทหน้าที่ที่ต้องจัดสรรเวลาทำงานอย่างเหมาะสม สถานที่และเวลาการทำงานรับจ้างของช่างเย็บเป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งของการให้คำจำกัดความแก่ตนเอง นัยของการให้คำจำกัดความตนเองภายใต้ข้อจำกัดของระบบรับเหมาช่วงจึงเป็นที่มาของสถานภาพต่ำของผู้หญิงที่เป็นผู้รับจ้าง

ผู้รับจ้างกลุ่มแรก : เป็นกลุ่มที่เรียกตนเองว่า “แม่บ้าน” ซึ่งมีอำนาจการต่อรองต่ำสุด เพราะบทบาทการเป็นผู้จัดการและความคุมทรัพยากรของกลุ่มจะขึ้นอยู่กับเจ้าของงานผู้เป็น

เจ้าของอุปกรณ์การผลิต ผู้รับจ้างมีลักษณะพึ่งพาเจ้าของงานสูง นับตั้งแต่อุปกรณ์การผลิต การจัดหางานมาทำการผลิต การตลาด เงินทุนหมุนเวียน และการกำหนดอัตราค่าจ้าง ทั้งเจ้าของงานและผู้รับจ้าง ต่างก็มองว่าพวกเขาคือแม่บ้านที่ไม่มีโอกาสออกไปหางานทำนอกหมู่บ้านได้ เนื่องจากความรู้ที่น้อย และยังต้องการเวลาสำหรับทำหน้าที่ดูแลสมาชิกในครอบครัว รวมทั้งการเป็น แรงงานหลัก ผู้ที่จะต้องไปช่วยงานบุญประเพณีซึ่งมีอยู่เป็นประจำในหมู่บ้าน ชาวสารคามเคลื่อนไหวของสภาวะการค้าเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่พวกเขาผลิตมีแหล่งที่มาเพียงแหล่งเดียว คือจากเจ้าของงาน ดังนั้นอำนาจในการต่อรองค่าจ้าง หรือสวัสดิการต่าง ๆ จึงไม่มี ยิ่งกว่านั้นในยามที่เจ้าของงานค้าขายไม่ดีเครื่องพวกเธอยังถูกลดค่าจ้างโดยไม่สามารถเรียกร้องสิ่งใดทดแทนได้ แม้ว่าโดย การพวกเธอคือผู้ขายแรงงานอิสระสามารถตัดสินใจที่จะทำหรือไม่ทำงานนี้ได้ทุกเมื่อ แต่ในทางปฏิบัติแล้วพวกเธอไม่สามารถใช้แรงงานของพวกเธอได้ตามอำเภอใจ เนื่องจากจักรเย็บผ้าซึ่งเป็นอุปกรณ์สำคัญในการผลิตไม่ได้เป็นของตนเอง ทำให้เสียโอกาสที่จะมีรายได้จากผู้รับเหมา รายย่อยหรือต้นสายรายอื่น ๆ ที่นำงานมาติดต่อให้ทำ บางช่วงพวกเธอเป็นเสมือนคนตกงานเมื่อเจ้าของอุปกรณ์สั่งชะลอการผลิต และบางครั้งก็นำเงินค่าจ้างมาจ่ายให้ล่าช้า จากเงื่อนไขในเชิงปฏิบัติที่ขัดแย้งกับเงื่อนไขที่เป็นทางการ ทำให้พวกเธอถูกผูกขาดแรงงานและเวลาไว้กับเจ้าของงานเพียงรายเดียว และยังเลยไปถึงการผูกขาดสถานภาพในฐานะผู้ผลิตสินค้าทำให้พวกเธอมีสถานภาพเป็นเพียงแม่บ้านที่โชคไม่ดีรายได้เสริมจากการทำงานอยู่ที่บ้าน

ผู้รับจ้างกลุ่มที่สอง : ผู้รับจ้างที่เป็นลูกจ้างของผู้รับเหมารายย่อย สถานะของผู้รับจ้างประเภทนี้มีอำนาจการต่อรองมากกว่าผู้รับจ้างกลุ่มแรก โดยเฉพาะเมื่อผู้รับเหมารายย่อยมีความต้องการแรงงานฝีมือดีมาทำการผลิต เห็นได้จากการที่ผู้รับเหมารายย่อยยอมจ่ายค่าแรงตามคำเรียกร้องของช่างเย็บผ้ารายที่มีฝีมือดีในอัตราเทียบเท่าช่างเย็บผ้าของหมู่บ้านสันกำแพง ซึ่งเป็นแหล่งผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูปของผู้รับเหมารายใหญ่ และยอมขึ้นค่าจ้างให้แก่ช่างเย็บผ้าบางรายเมื่อทราบว่าตนเองถูกจ้างต่ำกว่าเพื่อนร่วมงานคนอื่น ๆ อย่างไรก็ตามค่าจ้างที่ช่างเย็บผ้าและคนงานประเภทอื่น เช่นเด็กฝึกงานและคนขึ้นเตา (ดูรายละเอียดในบทที่ 3) ได้รับโดยรวม ยังคงต่ำกว่าค่าแรงงานขั้นต่ำ และต่ำกว่าค่าแรงของช่างเย็บผ้าที่อยู่ในเขตหมู่บ้านสันกำแพง ซึ่งเป็นแหล่งผลิตใหญ่และมีลักษณะเป็นอุตสาหกรรมพื้นบ้านที่(ส่วนใหญ่)จดทะเบียนตามกฎหมาย(แปลว่ามีการเสียภาษี) ในขณะที่กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้าของผู้รับเหมารายย่อย มักมีฐานะเป็นองค์กรเถื่อนที่คอยหลบเลี่ยงการตรวจสอบของเจ้าหน้าที่ เหตุผลของผู้รับเหมาซึ่งเป็นนายจ้างยกมาอ้างเพื่อลดค่าแรงให้ต่ำกว่าที่กฎหมายกำหนดก็คือ ข้อจำกัดของเทศาภิบาลที่อ่อนแอ “เป็นแม่หญิงะการนอก

บ้านมันอันตราย อยู่บ้านเฮาถึงจะได้เงินน้อยกว่าแต่ก็ปลอดภัย บ่ต้องเสี่ยงคาร์ถ ค่ำกินถึงเวลามีการมิงงาน(บุญ)ในหมู่บ้านก็จะได้ไปช่วยเป็นได้ด้วย” แม้ว่าผู้รับจ้างกลุ่มนี้จะสามารถต่อรองกับนายจ้างได้บ้าง แต่ก็มีขีดจำกัดเนื่องจากลูกจ้างเองก็ทราบความเป็นไปของสถานการณ์ทางการเงินของนายจ้างเป็นอย่างดี นอกจากนี้ลูกจ้างที่อยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของผู้จ้างก็ไม่อาจเรียกร้องสิ่งที่ตนต้องการได้มากนัก เนื่องจากผู้รับเหมาเองก็มีข้อจำกัดเฉพาะตัวอยู่ด้วย เช่นกรณีคนขึ้นเตาที่เบื่อนหน่วยงานอย่างมาก และรู้สึกว่ายากเลื่อนขั้นขึ้นมาทำงานเป็นช่างเย็บบ้าง แต่ไม่มีโอกาสถ้ายังต้องทำอยู่ในกลุ่มเดิม และเธอก็ทราบว่าการเรียกร้องค่าแรงเพิ่มเป็นสิ่งที่มากเกินไปกำลังของผู้จ้างในสถานการณ์ที่ย่ำแย่ขณะนี้

ในแง่การนิยามสถานภาพของตนเองในหมู่ผู้รับจ้างกลุ่มที่สองมีลักษณะแยกย่อยออกเป็นสองกลุ่มคือ กลุ่มที่เป็นหญิงโสดและผู้หญิงที่แต่งงานแล้วแต่ยังไม่มีบุตร จะเรียกตนเองว่าเป็น “คนทำงาน” ส่วนผู้หญิงที่แต่งงานแล้วและมีบุตรด้วยจะเรียกตนเองว่าเป็นทั้ง “แม่บ้านและคนทำงาน” ที่มาของการนิยามตนเองจะอิงอยู่กับบทบาทในครอบครัว ซึ่งคนที่มีบุตรจะให้ความสำคัญต่อการเป็นแม่บ้านของตน แต่ผู้หญิงที่เป็นโสดและผู้หญิงที่ไม่มีบุตรจะเน้นบทบาทการทำงานประกอบอาชีพมากกว่า นับในที่นี่ก็คือการสามารถควบคุมเรื่องเศรษฐกิจของตัวผู้หญิงที่เป็นลูกสาวได้เอง นอกจากนี้เวลาในการทำงานที่แน่นอนและสถานที่ทำงานที่เป็นเอกเทศ ทำให้ขอบเขต (sphere) ของบ้านและที่ทำงานแยกออกจากกัน สถานะของการเป็นคนทำงานจึงมีความชัดเจนมาก

ความเห็นของช่างเย็บเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในกลุ่ม ซึ่งมีสาเหตุมาจากผู้รับเหมารายย่อยที่เป็นนายจ้างของพวกเขาล้มเลิกกิจการ ผู้ที่ได้รับผลกระทบในทางลบมากที่สุด ก็คือหญิงสาวที่ต้องกลับไปเป็นช่างเย็บอิสระรับงานมาทำที่บ้านของตนเอง พวกเขาบ่นเกือบเป็นเสียงเดียวกันว่าไม่ชอบทำงานอยู่ที่บ้านเลย แต่ไม่มีทางเลือกที่ดีกว่า การทำงานอยู่ที่บ้านทำให้เธอรับภาระหนักมากขึ้น เนื่องจากเธอต้องทำงานบ้านและช่วยงานในไร่นาอย่างเต็มเวลามากขึ้น ส่วนงานเย็บผ้าซึ่งเป็นงานที่ให้รายได้แก่ตัวเธอโดยตรงกลับถูกเบียดบังเวลาทำงานออกไป จึงเป็นที่มาของรายได้ที่น้อยลง เมื่อเปรียบเทียบกับการทำงานที่บ้านของผู้รับเหมาเธอมีความพึงพอใจมากกว่า สาวโสดบางรายถึงกับเบื่องานเย็บผ้าไปเลย เนื่องจากการทำงานที่บ้านของตนเองทำให้เธอรู้สึกไม่เป็นอิสระ เธอไม่สามารถจัดสรรเวลาให้เป็นไปตามต้องการได้ บางครั้งมิงงานเร่งด่วนเข้ามาต้องรีบทำ บางครั้งก็ไม่มิงงานเลย งานยิ่งเร่งเธอก็ยิ่งทำงานได้ช้า เปรียบเทียบกับการเป็นลูกจ้างประจำของผู้รับเหมารายย่อยแล้วยังมิงงานบ่อนเข้ามาให้ทำอย่างสม่่าเสมอ อีกทั้งยังมีโอกาสเปิดหูเปิดตา ได้พูดคุยกับเพื่อนร่วมงาน ได้รู้ได้เห็นความเป็นไปของโลกภายนอกได้บ้าง แต่การรับงาน

เย็บผ้าโหลมาทำที่บ้านเป็นงานที่ไม่มีเวลาแน่นอน บางครั้งไม่มีเวลาทานอาหารเพราะงานเร่งมาก ช่วงเทศกาลหรือเวลาที่อยากพักผ่อนก็ต้องทำงานเพราะมีงานเร่งเข้ามาปัจจุบันทันด่วน สิ่งเหล่านี้ทำให้พวกเธอบางคนรู้สึกเหมือนกำลังตกอยู่ในสภาพตกงาน และไม่มีอิสระภาพ ด้วยเหตุที่กล่าวมาการเปลี่ยนแปลงสถานที่ทำงานจากบ้านของผู้รับเหมามาเป็นบ้านของช่างเย็บผ้าเอง ประกอบกับเวลาการทำงานไม่แน่นอน ส่งผลให้ผู้รับจ้างที่นิยามตนเองว่าเป็นคนทำงานเกิดความสับสนจากความคลุมเครือในสถานภาพของตน ซึ่งมีสาเหตุมาจากขอบเขตของบ้านและที่ทำงานอยู่บนพื้นที่เดียวกัน

ความเห็นของช่างเย็บผ้าที่แต่งงานแล้วกลับเป็นไปในทางตรงกันข้าม เธอรู้สึกมีอิสระมากกว่าตอนที่ทำงานเป็นลูกจ้างประจำให้กับผู้รับเหมารายย่อย แม้ว่าจะต้องลงทุนค่าอุปกรณ์ตัดเย็บเอง แต่เธอสามารถบริหารเวลาได้ มีเวลาสำหรับการไปช่วยงานบุญ ไปเที่ยวพักผ่อน และที่สำคัญมีเวลาดูแลบ้านเรือนมากขึ้น การทำงานอยู่ที่บ้านเธอยังมีลูกสาวช่วยเป็นลูกมือเย็บผ้า เย็บกระดุม รีดผ้า ซึ่งเป็นงานจุกจิกที่เธอต้องรับภาระมาทำตามข้อตกลงร่วมกันระหว่างเธอกับต้นสายผู้จ้างงานให้เธอ แม้จะเป็นงานเล็ก ๆ น้อย ๆ แต่สิ้นเปลืองเวลาและสามารถทำให้เธอปวดหัวและนอนไม่หลับได้เพราะความเครียด มีช่างเย็บที่เป็นสาวโสดเพียงรายเดียวที่รู้สึกว่าการทำงานที่บ้านแม้จะมีรายได้น้อยกว่าตอนทำงานเป็นลูกจ้างประจำให้กับผู้รับเหมารายย่อย แต่เธอก็สบายใจมากกว่าเพราะสามารถเลือกรับงานที่เธอพอใจได้ งานที่ยากเกินไปหรือเน้นความประณีตเธอก็จะหลีกเลี่ยงเสีย จะเน้นความง่ายและความไวในการผลิตมากกว่า ไม่เช่นนั้นเธออาจปวดหัวจนนอนไม่หลับเหมือนเพื่อนของเธอที่เป็นช่างเย็บเหมือนกัน ซึ่งรับงานที่ให้ค่าจ้างราคาแพงแต่เสียเวลาไปกับเรื่องจุกจิก นอกจากนี้เธอยังสามารถทำงานบ้าน ทำงานในไร่นา และปลีกเวลาไปช่วยงานบุญต่าง ๆ ร่วมกับเพื่อนบ้านได้ด้วย เนื่องจากเธอเป็นกำลังหลักของครอบครัวในเรื่องดังกล่าวอยู่แล้ว

จากการพิจารณาสถานภาพของผู้รับจ้างของหญิงเย็บผ้าในกลุ่มที่สองนี้จึงช่วยให้มองเห็นถึงความเชื่อมโยงกันระหว่าง ขอบเขตของบ้านและที่ทำงาน กับสถานภาพของผู้หญิงในครอบครัว และในส่วนของการผลิตสินค้าแบบรับเหมาช่วงได้เป็นอย่างดี กล่าวคือผู้หญิงที่แต่งงานแล้วจะมีตำแหน่งแห่งที่ในขอบเขตของบ้าน ซึ่งรวมเอางานบ้านและงานรับจ้างเข้าไว้ในสถานที่เดียวกัน ในขณะที่หญิงสาวหรือผู้หญิงที่ยังไม่มีลูกจะพอใจกับการเป็นคนทำงาน(นอกชายคาบ้านของตัวเอง)มากกว่า นอกจากนี้การนิยามตนเองว่าเป็น “คนทำงาน” ยังมีนัยแสดงถึงการไม่ขึ้นตรงต่อ (independent) ทางเศรษฐกิจ ตามรูปธรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษาก็คือผู้หญิงสามารถหารายได้ในส่วนที่เป็นของเธอเอง

ผู้รับจ้างกลุ่มที่สาม : ผู้รับจ้างอิสระที่รับงานมาทำตามบ้านของตนเอง เป็นกลุ่มที่อยู่
กระจัดกระจายอยู่ตามบ้านเรือน และมีเครือข่ายของพวกเขาเองจากความสัมพันธ์ใกล้ชิด
สนิทสนมที่มีอยู่เป็นทุนเดิม พวกเขามีต้นสายที่มีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้รับเหมารายใหญ่ และเป็น
กลุ่มผู้รับจ้างที่มีปัจจัยการผลิตเป็นของตนเอง สามารถเลือกรับงานที่ตนพึงพอใจได้ แม้จะไม่มี
ความชำนาญในการเย็บผ้าที่อาศัยฝีมือประณีต แต่การผลิตในปริมาณมากก็ช่วยทำรายได้ให้พวก
เธอได้เช่นกัน อย่างไรก็ตาม สถานภาพของเธอส่วนใหญ่จะอยู่ภายใต้การพึ่งพาต้นสาย ที่มีฐานะ
เป็นได้ทั้งญาติผู้ใหญ่ และเพื่อนสนิท

กรณีของต้นสายสามารถชี้ให้เห็นข้อที่แตกต่างไปจากลูกสาวที่เป็นผู้รับจ้างในประเภท
ที่สอง สมาชิกในครอบครัวของเธอเป็นผู้หญิงล้วน สามรุ่นอายุ (ยาย แม่ ลูก) เธอเป็นลูกสาวที่ไม่
ได้ตกอยู่ภายใต้อำนาจการผลิตในไร่นาที่มีพ่อเป็นผู้ตัดสินใจ และเธอมีแม่ทำหน้าที่เป็นแม่บ้าน
ทำงานบ้านและดูแลยายที่ชราภาพ เรื่องทางเศรษฐกิจที่เป็นงานผลิตของเธอเองจะมีอิสระสูงมาก
ต้นสาย (เป็นสาวโสดวัย 42 ปี) ของช่างเย็บอิสระจะเป็นเสมือนมืออาชีพและพี่ใหญ่ของช่างเย็บรุ่น
น้องที่เป็นลูกสาว เธอเรียกตนเองว่าเป็น “คนทำงาน” แม้จะทำงานอยู่ที่บ้านของตนเองก็ไม่ได้ทำ
ให้เธอมีความสับสนต่อสถานภาพแต่อย่างใด เวลาทำงานจะถูกจัดไว้ในฐานะที่มีความสำคัญเป็น
อันดับแรก ส่วนงานบ้านงานเรือนและตำแหน่งหัวหน้าครอบครัวเป็นของแม่เธอ (พ่อเสียชีวิตนาน
แล้ว) งานในไร่นาสำหรับครอบครัวนี้ไม่ต้องทำ เพราะพี่ชายของเธอที่แยกครอบครัวไปแล้วจะรับ
หน้าที่ “ปลูกข้าวให้แม่กิน” (กรณีนี้ซึ่งมีให้เห็นอยู่ทั่วไปในพื้นที่ศึกษาที่ลูกชายจะต้องทำนาเลี้ยง
พ่อแม่เมื่อลูกสาวไม่ได้แต่งงานมีครอบครัวเป็นของตนเอง ไม่ใช่เฉพาะลูกสาวเท่านั้นที่มีบทบาท
เลี้ยงดูพ่อแม่) ส่วนเธอเป็นลูกสาวคนเดียวที่ยังคงอาศัยอยู่ในเรือนของพ่อแม่ (ความจริงเป็น
เรือนของยาย) มีหน้าที่ทำงานเลี้ยงแม่และยายเป็นหลัก การแบ่งงานภายในครอบครัวที่มีแต่ผู้
หญิงต่างวัยทำให้ความเป็นผู้ผลิตของลูกสาวรายนี้ไม่ได้ตกอยู่ภายใต้กลไกเชิงอำนาจของ
เพศชาย

สรุป การนิยามตนเองของผู้หญิงทั้งสามกลุ่มว่าเป็น “แม่บ้าน” “คนทำงาน”
“แม่บ้านและคนทำงาน” อาจสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของเพศหญิงที่จะก้าวออก
มายังพื้นที่ (space) ของระบบทุนนิยมปัจจุบันในระดับแตกต่างกัน ตั้งแต่ระดับที่เป็นการ
ประนีประนอมอย่างที่สุด (แม่บ้าน) ระดับที่ยังก้าวอยู่ระหว่างระบบการยังชีพกับระบบ
ทุนนิยม (แม่บ้านและคนทำงาน) จนถึงการทำลายผลึกตนเองออกมาให้เห็นในพื้นที่
ของระบบทุนนิยมอย่างชัดแจ้ง (คนทำงาน) การปรากฏตัวออกมาของเพศหญิงในกระ
แสเศรษฐกิจที่กำลังเปลี่ยนผ่านในชุมชนพื้นที่ศึกษาจึงมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไปมากกว่า

จะเป็นการต่อสู้อย่างโจ่งแจ้งกับระบบทุนนิยม หรือเป็นการต่อสู้เพื่อความเท่าเทียมกับเพศชาย

แม้จะกล่าวในที่นี่ว่าผู้หญิงที่เป็นผู้รับจ้างของระบบรับเหมาช่วงมีสถานภาพต่ำตามการพิจารณาในเชิงโครงสร้างของระบบทุนนิยม แต่สิ่งที่ได้รับเพิ่มเติมจากการศึกษาในที่นี่ก็คือระดับของความต่ำของสถานภาพของผู้รับจ้างในระบบรับเหมาช่วงจะมีเงื่อนไขเกี่ยวข้องกับเวลาและสถานที่ทำงาน เงื่อนไขเกี่ยวกับการให้คำนิยามตนเองซึ่งสัมพันธ์กับบทบาทของผู้หญิงแต่ละคนในครัวเรือน และเงื่อนไขเกี่ยวกับโครงสร้างการเป็นแรงงานทำการผลิตของระบบรับเหมาช่วงที่มีหลากหลายระดับ ดังนั้นผลการศึกษานี้อาจเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่กำลังหาทางส่งเสริมสถานภาพของผู้หญิงในระบบรับเหมาช่วงได้ โดยเฉพาะในแง่ของคำตอบที่ว่า เงื่อนไขใดบ้างที่ทำให้ผู้หญิงเหล่านี้มีสถานภาพต่ำ และสถานภาพของพวกเขาสถานะที่อยู่ในบ้าน กับขณะที่อยู่ในระบบการผลิต มีความแตกต่างหรือเป็นตัวเสริม ตัวฉุดรั้ง กันและกันอย่างไร

ข. ผู้หญิงที่เป็นผู้ประกอบการ

สถานภาพของผู้หญิงที่เป็นผู้ประกอบการมีความโดดเด่นอย่างมากเมื่อเทียบกับผู้หญิงที่เป็นผู้รับจ้างในแง่ของการตัดสินใจ และบทบาทของการเป็นผู้จัดการการผลิต ซึ่งส่งผลให้เธอมีสถานภาพสูงเป็นหลักสำคัญต่อความอยู่รอดของครอบครัวเทียบเท่าหรืออาจมากกว่าสามี แต่กระนั้น เมื่อพิจารณาสถานภาพของเธอจากโครงสร้างการผลิตของระบบทุนนิยม เธอก็ยังมีสถานภาพต่ำ และมีความสัมพันธ์บางส่วนอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของผู้จ้าง ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่จำกัดอำนาจในการต่อรองของเธอในส่วนของ การผลิตของระบบทุนนิยม

ผู้ประกอบการในที่นี้คือผู้รับเหมาช่วงรายย่อยในหมู่บ้าน ซึ่งในปัจจุบันไม่มีผู้ใดประกอบการเป็นผู้รับเหมารายย่อยอีกแล้ว เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจที่ตกต่ำทำให้ไม่สามารถจัดหางานมาป้อนให้กลุ่มทำการผลิตได้อย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามผู้หญิงที่เคยเป็นผู้รับเหมาช่วงรายย่อยในหมู่บ้านมาก่อน คนหนึ่ง ในปัจจุบันยังคงทำงานในฐานะเป็นลูกจ้างให้กับผู้รับเหมาช่วงรายใหญ่ในตัวอำเภอสันกำแพง และอีกคนหนึ่งหลังจากกลุ่มของเธอล้มไปไม่นานมานี้เธอยังคงรับงานจากผู้จ้างรายเดิมมาทำการผลิต แต่ลดจำนวนการผลิตลง เนื่องจากไม่มีแรงงานถาวรในสังกัดเหมือนในอดีต สถานะของเธอถูกลดลงมาจากการเป็นผู้รับเหมาช่วงรายย่อยและนายจ้าง มาเป็นเพียงต้นสายที่รับงานมาตัด และส่งต่อให้ลูกสายเย็บ

ในยุคที่งานผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูปเฟื่องฟู ผู้รับเหมารายย่อยทั้งสองรายนี้ต้องรับบทบาททำงานบ้านดูแลสมาชิกในครอบครัว และทำงานหารายได้เลี้ยงครอบครัวไปด้วย พวกเขาบอกว่าตัวเธอนั้นเป็นทั้ง “แม่บ้านและคนทำงาน” ซึ่งมีภาระหนักมาก ในระหว่างที่ต้องเร่งงานผลิต

และบริหารการเงินของกิจการไปด้วยนั้นหน้าที่ของการเป็นแม่บ้านของเธอบกพร่อง (เครื่องซักผ้าเป็นผู้ช่วยแม่บ้านที่ดีของพวกเธอ) เพราะไม่สามารถดูแลบ้านเรือนให้สะอาดเรียบร้อยได้ รวมทั้งไม่มีเวลาไปช่วยงานบุญประเพณีต่าง ๆ ของเพื่อนบ้าน สามีของพวกเธอมีอาชีพหลักอยู่นอกภาคการเกษตร รับปรับถมที่ดินซึ่งเป็นงานในภาคการก่อสร้าง รายได้แม้จะเป็นเงินก้อนแต่ก็ต้องจัดเป็นเงินหมุนเวียนซึ่งต้องจ่ายให้ลูกน้องและค่าใช้จ่ายอื่น ๆ เป็นการลงทุนล่วงหน้า ส่วนที่เหลือจึงจะเป็นรายได้ที่แท้จริงของสามี กิจการของสามีและภรรยาต่างก็ถ้อยที่ถ้อยอาศัยกัน เนื่องจากระบบการหมุนเวียนเงินเหมือนกัน บางครั้งสามีอาจยืมเงินของภรยามาหมุนในกิจการของตนเอง และบางครั้งภรยาก็อาจนำเงินของสามีมาหมุนในกิจการของตนเช่นกัน ภรรยาของผู้เป็นภรยามีหนี้ขึ้นเมื่อกิจการของสามีของทั้งคู่เกิดปัญหา

ผู้รับเหมาช่วงรายย่อยคนที่หนึ่ง (ไม่มีที่นาและไม่ทำนาแล้ว) มีปัญหาเนื่องจากถูกผู้มีอิทธิพลจ้างไปทำงานแล้วไม่จ่ายค่าจ้าง ทำให้ต้องล้มเลิกกิจการและขายรถบรรทุก รถชุดปรับดินเพื่อนำมาใช้หนี้สิน หลังจากนั้นสามีจึงหันมาจ้างงานเกษตรเชิงพาณิชย์ คือการทำฟาร์มเลี้ยงหมูให้แก่บริษัทยักษ์ใหญ่ทางการเกษตรของประเทศบริษัทหนึ่ง การเริ่มต้นทำธุรกิจการเกษตรต้องอาศัยทักษะและความรู้อย่างมาก ทำให้ในระยะเริ่มต้นกิจการของสามีต้องดึงเงินทุนบางส่วนจากกิจการของภรยาไปหมุนเวียน และรายได้ของธุรกิจดังกล่าวจะเป็นรายได้ที่เป็นเงินก้อนทุก ๆ สามเดือนตามรอบการเจริญเติบโตของสัตว์ที่เลี้ยง ทำให้ภรรยาใช้จ่ายต่าง ๆ ในครอบครัวส่วนใหญ่ตกอยู่ที่ภรยา ไม่ว่าจะเป็นค่าใช้จ่ายในการบริโภคของสมาชิกครอบครัว ค่าเล่าเรียนและค่าใช้จ่าย รายเดือนของลูกสาว เงินที่ต้องรวบรวมไว้สำหรับใช้นี้ให้แก่ธนาคาร นอกจากนี้ ยังรวมถึง ค่าใช้จ่ายสำหรับกิจการรับเหมาช่วงของเธอเอง

ผู้รับเหมารายย่อยจำเป็นต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อการจัดหาทรัพยากรมาใช้ให้เพียงพอต่อความต้องการในสถานการณ์ดังกล่าว เจ้าของงานเป็นผู้หนึ่งที่เธอสัมพันธ์อยู่และเป็นที่มาของเงินทุนหมุนเวียน ความสัมพันธ์ระหว่างสองฝ่ายนอกจากจะเป็นการติดต่อกันฐานะผู้จ้างกับผู้รับจ้างแล้ว ยังมีมิติของคู่อุปถัมภ์ซ้อนอยู่ด้วยกล่าวคือ เธอสามารถขอเงินค่าจ้างล่วงหน้าจากผู้จ้างมาใช้ก่อนได้ และสิ่งนี้เป็นสาเหตุหนึ่งของความเกรงใจเมื่อเธอรู้สึกว่าการค่าจ้างที่เธอได้รับน้อยลง เมื่อต้นทุนด้านอื่น ๆ เริ่มสูงขึ้น เธอพบว่าการจัดหาผู้จ้างมากกว่าหนึ่งรายช่วยให้เธอไม่ต้องผูกติดกับคนใดคนหนึ่งมากเกินไป และในแง่ของความมั่นคงของกิจการก็ยังช่วยให้เธอจัดหางานมาผลิตได้อย่างสม่ำเสมอเมื่อผู้จ้างรายใดรายหนึ่งสั่งชะลอการผลิต

ผู้รับเหมาช่วงรายย่อยคนที่สองมีสถานะในการผลิตของระบบรับเหมาช่วงซ้อนกันอยู่สองสถานะ กล่าวคือเป็นทั้งลูกจ้างตัดผ้าให้แก่ผู้รับเหมารายใหญ่ในตัวอำเภอต้นกำเนิด และ

เป็นผู้รับเหมาช่วงรายย่อยในหมู่บ้านในคราวเดียวกัน ตำแหน่งแรกเป็นตำแหน่งถาวรมากกว่า เนื่องจากผู้รับเหมารายใหญ่มีงานป้อนเข้ามาให้ลูกจ้างในกลุ่มผลิตตลอดอย่างต่อเนื่องถึงสิบปี ส่วนตำแหน่งหลังนั้นเป็นตำแหน่งชั่วคราวของเธอ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของเศรษฐกิจการส่งออก เสื้อผ้าสำเร็จรูประดับมหภาค เมื่อกว่าสิบปีที่แล้วเธอก้าวเข้ามาเป็นผู้รับเหมาช่วงรายย่อยอย่างเต็มตัว พร้อมกับกิจการรับจ้างบรรทุกดินของสามี กิจการของสามีภรรยาคู่นี้ก็เช่นเดียวกับสามี ภรรยาคู่ก่อนที่มีการก่อกลั้วกันไปมา และเมื่องานบรรทุกดินของสามีซบเซาลง รถบรรทุกดินถูกจอดทิ้งไว้มีสภาพไม่แตกต่างอะไรกับเศษเหล็กถึงสองปี หลังจากขายรถบรรทุกและรถยนต์ไปแล้ว สามีนำเงินจากการจำนองที่นา (ซึ่งเป็นของภรรยา) มาสมทบซื้อรถตู้เพื่อรับส่งนักเรียนในละแวกหมู่บ้านไปเรียนยังโรงเรียนในตัวเมือง ช่วงที่นักเรียนปิดเทอมเขาจะเปลี่ยนเบาะที่นั่งของผู้โดยสาร มาเป็นที่นั่งที่สบายขึ้นสำหรับนักท่องเที่ยว รับจ้างขับรถให้แก่บริษัทท่องเที่ยวที่ต้องการรถรับจ้างไปให้บริการ ซึ่งเป็นช่วงเดียวกันกับฤดูท่องเที่ยวของท้องถิ่น ส่วนงานในไร่นาของครอบครัวนี้ก็ยังไม่ละทิ้ง ฝ่ายภรรยาแม้ว่าจะทำงานตัดผ้าซึ่งต้องออกไปทำงานนอกบ้านทุกวันแต่ด้วยเหตุที่เธอได้ค่าจ้างเป็นรายชิ้น ทำให้เวลาในการทำงานของเธอไม่ตายตัว เธอจึงสามารถแบ่งเวลามาทำงานในไร่นาได้เมื่อถึงช่วงหน้าฝน เงื่อนไขด้านเวลาของสามีภรรยาคู่นี้ทำให้ผู้เป็นภรยาคือผู้ตัดสินใจ และเป็นแรงงานหลักในการทำนาตลอดมาส่วนสามีจะเป็นแรงงานเสริม งานไถนั้นเธอจะใช้วิธีจ้างไถร่วมกับแลกเปลี่ยนแรงงานกับครอบครัวของน้องสาวเป็นหลัก โดยเธอจะเป็นแรงงานหลักในการดำนาตอบแทนญาติที่มาช่วยงานไถ งานส่วนอื่น ๆ จะใช้วิธีเอามือเอารุ่นผสมกับการจ้างซึ่งเธอจะเป็นตัวหลักในการแลกเปลี่ยนแรงงานเช่นเดิม สามีของเธอมีส่วนร่วมเฉพาะเวลาที่เขาวาง หลังจากไปส่งนักเรียนเสร็จในตอนสายจนถึงเวลาบ่ายสองโมงเท่านั้น สิ่งหนึ่งที่ทำให้เธอสามารถเป็นผู้นำในการตัดสินใจในการจัดการผลิตในไร่นาได้นั้น เนื่องจากระบบเครือญาติที่เหนียวแน่นของฝ่ายหญิง สามีของเธอมีพื้นเพเป็นคนนอกหมู่บ้านที่มาจากต่างอำเภอ ดังนั้นด้วยเงื่อนไขของเวลาที่จำกัดของสามีและระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติที่มั่นคงของฝ่ายหญิง ทำให้เธอมีอำนาจในการตัดสินใจ และเป็นแรงงานหลักในการผลิตในไร่นา

ด้านการเป็นคนทำงานของเธอนั้น เริ่มต้นจากการเป็นช่างเย็บผ้าให้ผู้รับเหมารายใหญ่ ซึ่งมีที่ตั้งของที่ทำงานอยู่ในเขตบ้านสันกำแพง ต่อมาเธอได้เลื่อนขั้นขึ้นมาเป็นช่างตัดผ้าเนื่องจากช่างตัดผ้าคนเก่าลาออก หลังจากนั้นด้วยเงื่อนไขของการเป็นแม่บ้านที่ค้ำึงถึงภาระหน้าที่ที่จะต้องดูแลสมาชิกในครอบครัว เธอจึงเลือกรับงานจากนายจ้างมาทำงานในหมู่บ้าน ดำรงตนเป็นผู้รับเหมารายย่อยที่มีลูกน้องอยู่ภายใต้สังกัด จุดผกผันเกิดขึ้นอีกหลังจากที่เธอมีลูกน้อย เมื่อไม่สามารถจัดสรรเวลาการทำงานกับการเลี้ยงดูลูกอ่อนผ่าแฝดได้เธอจึงล้มเลิกกิจการไป และกลับมา

เป็นช่างเย็บผ้าในหมู่บ้านที่รับงานจากผู้รับเหมารายใหญ่โดยตรงก่อนที่จะถูกผู้รับเหมารายใหญ่เรียกตัวไปเป็นช่างตัดผ้าอีกครั้งจนกระทั่งถึงปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงสถานะของผู้รับเหมารายย่อยผู้นี้ขึ้นอยู่กับบทบาทสองบทบาทคือการเป็นแม่บ้านแม่เรือน กับการเป็นคนทำงาน ซึ่งไม่ว่าจะกำลังเล่นบทบาทใดเธอก็ยังมีความสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องกับผู้รับเหมารายใหญ่ การเป็นช่างตัดผ้าทำให้เธอมีสถานะเป็นลูกน้อง และการเป็นผู้รับเหมารายย่อยทำให้เธอมีสถานะเป็นหัวหน้าแต่ยังมีบางส่วนอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของผู้รับเหมารายใหญ่ ได้แก่การช่วยเหลือเรื่องเงินทองเมื่อกิจการของเธอหรือสามีขาดเงินหมุนเวียน หรือยามที่ครอบครัวต้องการเงินก้อนมาลงทุนทำนาและยามที่ต้องการเงินค่าเทอมของลูกชาย เป็นต้น การช่วยเหลือดังที่ยกมาข้างต้นเป็นลักษณะการให้ยืมเงินล่วงหน้าแล้วใช้คืนโดยการทำงาน ดังนั้นนอกจากเธอจะต้องนำงานมาทำที่บ้านหลังเวลาเลิกงานของแต่ละวันแล้ว ในวันอาทิตย์ที่เธอพักเวลาไว้สำหรับการพักผ่อนอยู่ที่บ้านเธอก็ยังต้องทำงานด้วย การนำงานมาทำที่บ้านส่งผลให้สามีของเธอได้เข้ามามีส่วนร่วมเป็นแรงงานเสริมทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยตัดผ้า และผลพลอยได้จากการนำผ้ามาตัดที่หมู่บ้านทำให้เธอเป็นบุคคลสำคัญของหญิงเย็บผ้าอิสระที่ต้องจัดหางานเย็บผ้าให้แก่ตนเอง เท่ากับเธอได้ช่วยกระจายงานให้ผู้รับเหมารายใหญ่ในอีกทางหนึ่งด้วย ขณะเดียวกันเธอยังเป็นเสมือนตัวเชื่อมต่อให้แก่ต้นสายที่รับงานเย็บผ้าจากผู้รับเหมารายใหญ่โดยตรง (ต้นสายคนดังกล่าวเคยเป็นลูกน้องเก่าของเธอเอง) โดยเฉพาะด้านการติดต่อสื่อสารระหว่างต้นสายกับผู้รับเหมารายใหญ่ การส่งงานบางครั้งอาจลืมนอุปกรณ์เล็ก ๆ น้อย ๆ มาด้วยผู้รับเหมารายใหญ่ก็จะฝากผ่านเธอมายังต้นสายในหมู่บ้าน บางครั้งงานเย็บผ้าของผู้รับเหมารายใหญ่มีล้นมือ เธอจะเป็นตัวแทนติดต่อหญิงเย็บผ้าที่มีเครือข่ายอยู่ภายในหมู่บ้านให้ทำการผลิตให้ เธอเปรียบเสมือนพี่ใหญ่ที่คอยให้คำปรึกษาแก่น้อง ๆ รวมทั้งการให้ความช่วยเหลือในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่นเป็นผู้บริจาคเศษผ้าให้แก่กลุ่มแม่บ้านที่ต้องการนำไปใช้เช็ดถ้วยจานและทำความสะอาดข้าวของเครื่องใช้ของส่วนรวม บทบาทของเธอจึงกว้างขวางกว่าขอบเขตของครัวเรือน และในขอบเขตของสาธารณะเธอจึงเป็นเสมือนผู้นำของบรรดาหญิงเย็บผ้า ซึ่งเป็นที่พึ่งในการจัดหางานมายังพวกเธอเหล่านี้

สถานภาพทางสังคมที่โดดเด่นของผู้รับเหมาช่วงรายย่อยในหมู่บ้าน จึงอยู่ภายใต้เงื่อนไขหลายเงื่อนไข จุดสำคัญของสถานภาพของผู้หญิงทั้งสองรายนี้คือเงื่อนไขของเวลาการทำงานของสามีที่ไม่สามารถเป็นหลักในการผลิต ซึ่งต้องสร้างพันธมิตรผูกพันทางสังคมกับคนอื่น ๆ ในหมู่บ้านได้ ส่งผลให้อำนาจการบริหารจัดการกิจการรับเหมาช่วงของเธอมิมีความสำคัญต่อความอยู่รอดของครอบครัว และส่งเสริมบทบาทในระดับสาธารณะโดยเฉพาะในกลุ่มผู้หญิงด้วยกันเอง การเป็นผู้กว้างขวางที่สามารถติดต่อเชื่อมโยงกับคนนอกหมู่บ้านทำให้ความเป็นผู้นำในตัวเธอ ชัด

เจนขึ้น คำถามที่ว่าสถานภาพในครอบครัวของผู้หญิงที่เป็นผู้ประกอบการในพื้นที่ศึกษาสูงหรือต่านั้น คงหมดไปเพราะเห็นได้อย่างชัดเจนว่ามีสูงมากกว่าหรือเท่ากับสามี แต่เมื่อพิจารณาสถานภาพในระบบการผลิตเชิงอุตสาหกรรมของทุนนิยม ผู้ประกอบการเหล่านี้ยังคงเป็นเพียง แรงงานขายขอบของระบบทุนนิยม ที่หาโอกาสมีอำนาจต่อรองกับผู้รับเหมาช่วงรายใหญ่กว่าได้ยาก เนื่องจากการอยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ และความผันแปรของระดับการผลิตที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของเขามีอยู่สูง แม้แต่ผู้รับเหมารายใหญ่เองก็ยังคงอาศัยสามีซึ่งรับราชการเป็นตัวแทนในการติดต่อ และต่อรองกับทางโรงงานหรือร้านค้าส่งเสื้อผ้าสำเร็จรูปในกรุงเทพฯ การแข่งขันระหว่างผู้รับเหมารายใหญ่เพื่อให้ตนเองได้งานมาทำเป็นไปอย่างดุเดือด โดยผู้รับเหมาจะเสนอราคาต่ำจ้างให้ต่ำกว่าคู่แข่ง ความได้เปรียบของการจ้างแรงงานต่างจังหวัดมีมากกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับผู้รับเหมาในเขตภาคกลางและกรุงเทพฯ สิ่งนี้จะกระทบกระเทือนถึงอัตราค่าจ้างของ แรงงานในหมู่บ้านที่ต้องต่ำกว่าค่าแรงทั่วไป (แบบแผนนี้เป็นเหมือนกันทั่วภูมิภาคและเป็นประโยชน์สูงสุดต่อนายทุนที่ทำการผลิต) และต่ำกว่าค่าแรงของคนทำงานในหมู่บ้านตามเขตพื้นที่อื่น ผลประโยชน์ที่ผู้รับเหมาคาดว่าจะได้รับจากการประมุลงาน นอกเหนือไปจากผลต่างของการ ลงทุนกับรายได้ ก็คือวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่เหลือจากการผลิต (เจ้าของงานจะเป็นผู้จัดหามาให้ และกำหนดแบบของสินค้าเป็นคราว ๆ ไปในแต่ละงวด) ซึ่งมากพอที่จะนำมาผลิตสินค้าประเภทอื่นนอกเหนือจากเสื้อผ้าสำเร็จรูปที่ต้องส่งให้ผู้จ้าง เช่น ที่คาดผม ที่มัดผมผู้หญิง เป็นต้น ซึ่งวัสดุเหลือใช้เหล่านี้ถือว่าเป็นของฟรีที่ไม่ต้อง ลงทุนซื้อหา ผู้รับเหมารายใหญ่สามารถส่งขายให้แก่ตลาดภายในท้องถิ่นได้

ในเขตจังหวัดเชียงใหม่เองก็มีการแข่งขันกันสูงไม่น้อยหน้าการแข่งขันในกรุงเทพฯ ร้านค้าส่งเสื้อผ้าสำเร็จรูปตามตลาดบ้านป่อสร้างและไนท์บาซาร์ แม้จะมีกลุ่มแรงงานในสังกัดที่มีความสัมพันธ์กันมายาวนานแล้ว ก็ยังต้องอาศัยระบบเดียวกันในการลดต้นทุนการผลิตของตนเอง และใช้ผู้รับเหมาในท้องถิ่นเหล่านี้เป็นแหล่งระบายงาน ยามที่การผลิตของกลุ่มแรงงานในสังกัดของตนมีล้นมือ งานผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูปไม่ได้มีเพียงงานเย็บและตัดผ้าเท่านั้น ยังมีงานปักผ้าที่ถือว่าเป็นงานขายขอบที่สุดของการผลิต เนื่องจากค่าแรงต่ำมากถึงมากที่สุดเมื่อมาอยู่ในช่วงคนปักผ้า เป็นงานที่หญิงสาวและแม่บ้านในหมู่บ้านที่มีทางเลือกจะไม่ยอมทำ นอกจากหญิงชราที่เดินจักรไม่เป็นและทำงานในไร่ นาไม่ได้แล้วจะยอมรับทำมากที่สุด

2 สรุป

สถานภาพทางสังคมของผู้หญิงที่ทำงานรับเหมาช่วง เป็นสถานภาพที่ถูกจัดวางอยู่ท่ามกลางระบบเศรษฐกิจสองระบบที่ซ้อนทับกันอยู่ ภายใต้มิติของเวลาและสถานที่ และกลไก

เชิงอำนาจระหว่างเพศและระบบอาวุโส ทำให้ฐานะของการเป็นผู้ผลิตของผู้หญิงผูกโยงอยู่กับการเป็นเพศที่มีบทบาทและหน้าที่ทำการผลิตซ้ำ (reproduction) ของครอบครัว นั่นคือหน้าที่การเป็นแม่บ้านแม่เรือน คอยดูแลลูกและสามี รวมทั้งสมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัว อบรมสั่งสอนลูกเพื่อการเป็นแรงงานของครอบครัว (และรับใช้การผลิตของระบบทุนนิยม) ที่ดีในอนาคต การนิยามตนเองภายใต้เงื่อนไขดังกล่าวในกลุ่มที่เรียกตนเองว่าเป็นแม่บ้าน และกลุ่มที่เรียกตนเองว่าเป็นทั้งแม่บ้านและคนทำงาน จึงสะท้อนให้เห็นถึงขีดจำกัดในความก้าวหน้าทางอาชีพของพวกเธอและอำนาจในการต่อรองที่ต่ำของผู้หญิง โดยเฉพาะในบริบทของการเป็นผู้ผลิตของทุนนิยมชายขอบ กระนั้นคนที่นิยามตนเองว่าเป็นคนทำงานก็ยังถูกจำกัดความก้าวหน้าในทางอาชีพด้วยเงื่อนไขของการทำงานแบบขึ้นอยู่กับการจัดการของเศรษฐกิจระดับมหภาค รวมทั้งการให้ความสำคัญลำดับต่อความสัมพันธ์ส่วนบุคคลในเชิงอุปถัมภ์ของผู้หญิงที่อยู่ในระบบรับเหมาช่วง ได้กลายมาเป็นกลไกที่ลดอำนาจการต่อรองของผู้รับจ้าง ซึ่งช่วยถ่วงดุลความสัมพันธ์ไม่ให้เน้นหนักไปที่ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว

ขอบเขตของระบบสังคมชาวนาและสังคมพานิชย์อุตสาหกรรมสมัยใหม่ ได้ซ้อนทับอยู่บนตัวของผู้หญิงเหล่านี้ พวกเธอจึงตกอยู่ในสภาพที่ไม่สามารถแยกขอบเขตของบทบาทในบ้านและขอบเขตบทบาทในที่ทำงานออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด ทำให้สถานภาพในเชิงการผลิตของระบบอุตสาหกรรมไม่ชัดเจน ส่งผลถึงสถานภาพที่คลุมเครือ สถานภาพต่ำ และกลายเป็นแรงงานนอกระบบที่ถูกเอาเปรียบได้ง่าย

มีข้อสังเกตประการหนึ่งเกี่ยวกับบทบาทของเพศหญิง ที่ดูเหมือนจะถูกจำกัดในการเป็นผู้ผลิตทั้งในส่วนที่เป็นการผลิตในไร่ นา („เพราะกลัวเป็นจะลักไป“) และในส่วนที่เป็นการผลิตในฐานะผู้รับจ้าง („เป็นแม่หญิงะการนอกบ้านมันอันตราย อยู่บ้านเฮาถึงจะได้เงินน้อยกว่าแต่ก็ปลอดภัย ป่ต้องเลี้ยงค่ารถ ค่ากิน ถึงเวลามีการมีงาน(บุญ)ในหมู่บ้านก็จะได้ไปช่วยเป็นได้ตวย“..) อาจกล่าวได้หรือไม่ว่า คำพูดเหล่านี้ด้านหนึ่งอาจสะท้อนถึงการเป็นผู้ยอมรับสถานภาพที่ถูกกดบทบาทลงในไร่ นา และยอมรับการถูกเอาเปรียบค่าจ้างในระบบรับเหมาช่วง แต่อีกด้านหนึ่งกลับมีนัยในทางตรงกันข้าม เนื่องจากผู้หญิงในสังคมชาวนาไทยภาคเหนือมีสถานภาพสูงกว่าผู้หญิงชนชั้นกลางของสังคมเมืองตะวันตกเพราะการเป็นผู้ผลิตที่ชัดเจนของพวกเธอ บทบาทในการผลิตในไร่ นาแม้โดยทางการแล้วจะลดลง แต่ในเชิงปฏิบัติกลับยังคงมีอำนาจในการตัดสินใจร่วมกับสามี การนำความเสื่อมเสียเรื่องทางเพศมาอ้างเป็นข้อจำกัดในการทำงานของพวกเธอ อาจแสดงถึงกลยุทธ์ของผู้หญิงที่จะเลือกวิธีการ “ถ่อมตัว” มากกว่าจะให้การเผชิญหน้ากันหรือเรียกร้อง “สิทธิ” จากฝ่ายชาย แต่การถ่อมตัวของพวกเธอเป็นไปเพื่อมอบภาระหน้าที่อย่างเป็นทางการ ในการ

ผลิตในไร่นาให้แก่ฝ่ายชาย และขณะเดียวกันก็ยังยอมรับการเป็น “ผู้หญิงอ่อนแอ ทำงานนอกบ้านเป็นอันตราย” เพื่อตนเองจะได้ค่อย ๆ ก้าวออกมาจากบ้านอย่างนุ่มนวล นอกจากนี้การนิยามตนเองของผู้หญิงรับจ้างทั้งสามกลุ่มยังย้ำให้เห็นว่า พวกเธอมีระดับของการผลักตนเองออกมายังพื้นที่ของระบบทุนนิยมปัจจุบันในระดับที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับภาวะกดดันของผู้หญิงแต่ละกลุ่มที่เผชิญอยู่